

ОДЕСЬКА ШКОЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА (СУЧАСНІСТЬ)

З моменту утворення Одеської державної юридичної академії в 1997 р. в Одесі почала формуватися сучасна школа міжнародного права. Становлення Одеської школи міжнародного права має свою давню історію. Відправним пунктом для розвитку науки міжнародного права в Одесі стало відкриття в 1865 р. Імператорського Новоросійського університету, до складу юридичного факультету якого входила кафедра міжнародного права, хоча попередниками спеціалізованої підготовки за публічно-правовими дисциплінами на юридичному факультеті Новоросійського університету були ще камеральне та юридичне відділення Рішельєвського ліцею. Свого часу в стінах Новоросійського університету працювали відомі вітчизняні правознавці: М. Васильєв, М. Кантакузін, І. Івановський, П. Казанський та інші.

Становлення Одеської школи міжнародного права має значення не тільки для півдня України, вона, поряд з іншими школами міжнародного права, є теоретичним базисом, фундаментом зовнішньої політики України, спрямованим на розвиток і зміцнення міжнародної правосуб'єктності нашої держави, тому президент Національного університету «Одеська юридична академія» академік С. Ківалов значну увагу приділяє розвитку науки міжнародного права та сформував колектив відданих міжнародному праву вчених, що з повним правом може називатися «Одеська школа міжнародного права».

Займаючи посаду голови комітету Верховної Ради України з питань правосуддя, С. Ківалов розробляє проблематику застосування міжнародно-правових стандартів правосуддя у національній правовій системі та розвитку міжнародного кримінального права (Актуальні проблеми судового захисту прав людини в Україні і міжнародні стандарти // Актуальні проблеми політики. — 2002. — Вип. 13—14; Реформа судової системи України в контексті міжнародно-правових стандартів правосуддя // Боротьба зі злочинністю та права людини — О., 2006; Міжнародне кримінальне правосуддя : від Нюрнберзького військового трибуналу до Міжнародного кримінального суду // Альманах міжнародного права. — О., 2009; Вплив міжнародного кримінального правосуддя на світовий правопорядок // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 57; Гармонизація уголовного права в Европе и украинское законодательство // Актуальні проблеми держави і права. — 2002. — Вип. 14; Боротьба з тероризмом : міжнародно-правові принципи // Тероризм і боротьба з ним : аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників : Президенту України, Верховній Раді України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади — К., 2000. — Т. 19).

У 1997 р. в академії була заснована кафедра міжнародного права та міжнародних відносин. Кафедра стала новим структурним утворенням, що не мало попередників у післявоєнній історії юридичної освіти в Одесі. У 2004 р. була створена одна з перших в Україні кафедра права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (завідувач кафедри доктор юридичних наук, професор О. Вишняков), яка як і кафедра міжнародного права та міжнародних відносин

діє в структурі факультету міжнародних відносин та юридичної журналістики університету.

На сьогодні дослідження у сфері міжнародного права, європейського права і міжнародного приватного права провадяться також на кафедрі морського і митного права (завідувач кафедри доктор юридичних наук, професор Є. Додін), у сфері міжнародного митного права (професори Є. Додін, Б. Кормич), міжнародного морського права і міжнародного приватного морського права (доценти С. Кузнєцов, В. Серафімов, Т. Аверочкіна, Л. Пашковська), на кафедрі цивільного права (завідувач кафедри доктор юридичних наук, професор Є. Харитонов) та на інших кафедрах Національного університету «Одеська юридична академія».

У Національному університеті «Одеська юридична академія» діє спеціалізована вчена рада Д 41.086.04, спеціальність 12.00.11 — міжнародне право.

Національний університет «Одеська юридична академія» є ініціатором проведення наукових конференцій і семінарів з міжнародного права: науково-практичної конференції «Міжнародне право після 11 вересня 2001 року» (2004 р.); міжнародної науково-практичної конференції «Зона вільної торгівлі: Україна-ЄС» (травень 2007 р.); науково-практичних семінарів «Міжнародне право в епоху глобалізації злочинності і міжнародна кримінологія» (2010 р.), «Міжнародне право в епоху глобалізації: виклики сучасності» (2010 р.), міжнародного симпозіуму «Від Нюрнберга до Рима: міжнародне правосуддя після Великої Перемоги» (2010 р.); щорічних міжнародних читань, присвячених пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Казанського (2010, 2011 рр.); міжнародної конференції «Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу» (2010 р.); методологічного семінару «Новий погляд на періодизацію історії міжнародного права» (2011 р.).

На кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин в органічній єдності із завданнями навчання студентів ведеться науково-дослідна робота в рамках НДР за темою: «Прогресивний розвиток міжнародного права в умовах глобалізації правового простору» (з 2011 р.).

Професорсько-викладацький склад кафедри, аспіранти, здобувачі здійснюють значний обсяг наукових досліджень. За роки існування кафедри захищена одна докторська (Н. Зелінська) і дев'ять кандидатських дисертацій (С. Т. С. Амджан, Р. Герасимов, Н. Дрьоміна-Волок, Т. Ківалова, Т. Короткий, С. Нестеренко, Н. Севостьянова, А. Смитюх, О. Трояновський, Н. Якубовська). На кафедрі провадять наукові дослідження два докторанта і понад п'ятнадцять аспірантів, здобувачів, темами дисертаційних робіт яких є: захист інформаційних прав людини, захист прав людини в міжнародному кримінальному процесі, міжнародно-правове регулювання праці моряків у міжнародному приватному праві; міжнародно-правова уніфікація норм про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки та інші.

У рамках науково-дослідної роботи кафедри підготовлено і видано ряд монографій, серед яких слід зазначити монографію М. Черкеса «Правове регулювання діяльності в Інтернеті», Н. Дрьоміної «Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів», Н. Зелінської «Політичні злочини в системі міжнародної

злочинності», «Міжнародні злочини і міжнародна злочинність», Т. Короткого «Міжнародно-правова охорона морського середовища від забруднення із суден», Ю. Чайковського «Філософські засади становлення міжнародного права», С. Нестеренко «Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції», видано підручник та навчальний посібник з міжнародного права, збірники міжнародно-правових актів, опубліковано близько трьохсот наукових статей і повідомлень.

На кафедрі права Європейського Союзу та порівняльного правознавства виконуються наукові дослідження правового забезпечення інтеграційних процесів та діяльності міждержавних об'єднань, особливої значущості серед яких набирають Світова організація торгівлі, Європейський Союз та Рада Європи. Зокрема, дослідниками кафедри на одному з етапів наукових досліджень, присвячених теоретичним засадам конвергенції правових систем у сучасному світі, було здебільшого зосереджено увагу на порівняльно-правових аспектах.

У рамках науково-дослідної роботи кафедри підготовлено і видано ряд монографій: М. Аракелян «Сравнительная адвокатура»; М. Дамірлі «Сравнительно-правовая наука в Украине: теоретико-методологические традиции (XIX — начало XX вв.)»; О. Вишняков «Правове забезпечення зовнішньоекономічної інтеграції України»; О. Vyshniakov *Integration Law // Fundamentals of Ukrainian Law / edited: Academician S. Kivalov, Professor Yu. Oborotov, Professor V. Tulyakov*; Х. Бехруз «Исламские традиции права»; Т. Анцупова «Міжнародно-правове співробітництво Причорноморських держав: сучасний стан та перспективи розвитку».

Аспірантами кафедри здійснюється підготовка дисертацій за наступними напрямками: міжнародно-правове регулювання обігу фармацевтичних засобів; право внутрішнього ринку ЄС; правове регулювання ринку цінних паперів в Європейському Союзі; система джерел права Ради Європи; система норм права Ради Європи у сфері захисту прав дітей та інші.

Новою формою наукових зв'язків та співробітництва кафедри став Одеський регіональний осередок та секція права ЄС Української асоціації європейських студій (УАЄС), які функціонують у рамках кафедри вже майже п'ять років, результатом діяльності яких є міжнародні науково-практичні конференції, видання навчальних посібників та інші проекти, видання електронного часопису «Європейські студії і право», засновниками якого є УАЄС та Університет (відповідальний редактор — О. Вишняков).

Перший завідувач кафедри міжнародного права і міжнародних відносин кандидат юридичних наук Марко Юхимович Черкес (1930 — 2010 рр.) — автор численних досліджень з міжнародного публічного, міжнародного приватного права, конституційного права зарубіжних країн. М. Черкес — автор підручника «Міжнародне право», що витримав уже шість видань російською і українською мовами. З ініціативи Марка Юхимовича у стінах Одеської національної юридичної академії відбулася 23 квітня 2004 р. одна з перших конференцій, присвячених осмисленню змін, що відбуваються в міжнародному праві: «Міжнародне право після 11 вересня 2001 року».

Безпосередньо М. Черкес і його учні розробили актуальні проблеми теорії і філософії міжнародного права, права збройних конфліктів, міжнародного

кримінального права, морського й екологічного права, імплементації європейських стандартів у сфері прав людини, міжнародно-правової протидії тероризму, правосуб'єктності й діяльності транснаціональних компаній, міжнародного приватного права.

Розглядаючи проблему взаємовідношення міжнародного і внутрішньодержавного права, М. Черкес порушує питання про суперечність між внутрішнім законодавством і міжнародним договором з погляду ієрархічної підпорядкованості, робить ряд цікавих і важливих висновків щодо того, що: позарецепційна імплементація реалізується або шляхом відсилання, або визнання, частіше судового, за нормою міжнародного права якості внутрішнього права; при позарецепційній трансформації норма міжнародного права не стає нормою внутрішньодержавного, і такого роду трансформація не є правотворчим актом; надання нормі міжнародного права статусу внутрішнього права означає надання їй певної незалежності від міжнародно-правового акту, що став її джерелом; не тільки міжнародні договори України внаслідок окремих законодавчих актів, але через генеральне визнання загальноновизнані норми міжнародного права мають пріоритет над внутрішньодержавним правом України.

М. Черкес одним із перших у вітчизняній науці провів комплексне дослідження публічних і приватноправових аспектів функціонування Інтернету. Учений розглядав питання впливу Інтернету на реалізацію прав і свобод; міжнародно-правового регулювання захисту інтелектуальної власності й суміжних прав; свободи інформації й обмеження її поширення в Інтернеті; співвідношення Інтернету і засобів масової інформації, Інтернету і політичної демократії.

Досліджуючи питання співвідношення морського права і міжнародного морського права, М. Черкес зазначає, що збіг змісту цих галузей є результатом відповідності внутрішньодержавного права міжнародному, а переважне число норм морського права встановлені державою внаслідок того, що вони засновані на нормах міжнародного морського права, і лише незначна частина норм внутрішнього права носить самостійний характер.

М. Черкес обґрунтував зміну сутності сучасного міжнародного права і запропонував як дату відліку використовувати події 11 вересня 2001 р. Як зазначив учений, «звичайно, саме поняття “сучасне” заперечує стагнацію, означає прив'язку його щоразу до нового світопорядку, що встановлюється відповідним, завжди для свого часу, сучасним поколінням. І якщо для нинішнього потрібно якийсь новий критерій, нова точка відліку, то, як уявляється, трагічна дата 11 вересня є найбільш придатною»¹. Учений звернув увагу на негативні тенденції в міжнародному праві: «Сучасне міжнародне право стоїть на порозі руху назад у результаті деструктивного, руйнівного впливу на нього міжнародного тероризму»². На думку дослідника, необхідно відмовитися від ряду постулатів, положень міжнародного права, що в умовах міжнародного тероризму є неефективними і підривають основи міжнародного правопорядку. Учений зробив висновки про

¹ Черкес М. Е. Международное право после 11 сентября 2001 года : сб. науч. ст. / под ред. М. Ф. Орзиха, М. Е. Черкеса. — О. : Фенікс, 2004. — С. 5–6.

² Там само.

те, що рішення про визнання державного режиму терористичним має право приймати Генеральна Асамблея ООН на підставі п. 2 ст. 11 Статуту чи Рада Безпеки на підставі ст. 39 Статуту ООН; про право на превентивну війну з державами, що підтримують міжнародні терористичні організації.

Досліджуючи питання використання сили в міжнародних відносинах, М. Черкес звертає увагу на те, що в процесі розвитку міжнародного права відбувалося постійне збільшення жорсткості принципу заборони застосування сили при одночасній лібералізації практики його застосування, розширенні сфери припустимого у сфері застосування сили. Учений дослідив генезис нормативного закріплення в міжнародному праві заборони застосування сили, проаналізував заборону застосування сили, закріплену у Статуті ООН, і роль ООН у реалізації цього принципу, охарактеризував умови легального застосування сили і, що особливо цікаво, обстежив проблеми самооборони як форми боротьби з тероризмом.

Так, у зв'язку з терористичним актом 11 вересня 2001 р. вчений дослідив питання тлумачення права на самооборону, зокрема, чи має держава право на самооборону, якщо терористичний акт скоєний не державою, а терористичною організацією, і ступінь інтенсивності такого терористичного акту, що обґрунтовує силові дії держави (Международное и внутригосударственное право : проблемы взаимодействия // Актуальні проблеми держави та права. — 1999. — Вип. 6, ч. 1; Трансграничные проблемы интернета и Украина (возможности адаптации) // Проблемы входження України до європейського правового простору : монографія. — О., 1999; О соотношении морского права и международного морского права // Торговое мореплавание. — 1999. — № 1; О соотношении международного и внутригосударственного права // Актуальні проблеми політики. — 1999. — Вип. 6—7; Суверенитет государства и охрана морских пространств // Торговое мореплавание. — 2000. — № 1; Международноправовое регулирование труда в Интернете // Актуальні проблеми держави та права. — 2000. — Вип. 9; Интернет и политическая демократия // Актуальні проблеми політики. — 2001. — Вип. 10—11; Международное право после 11 сентября 2001 года // Международное право после 11 сентября 2001 года. — О. : Фенікс, 2004; Международно-правовое обеспечение борьбы с терроризмом: Информационная составляющая терроризма // Соціально-правові аспекти тероризму : монографія. — О. : Фенікс, 2003; О понятии «современное международное право» // Митна справа. — 2005. — № 6; Міжнародний договір в системі права Німеччини і Польщі // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України. — К. : Юстиніан, 2006; Использование силы в международных отношениях // Альманах международного права. — 2009. — Вып. 1).

У напрямі *теорії й історії міжнародного права* провадять дослідження співробітники кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Н. Зелінська, Т. Короткий, Ю. Чайковський, О. Трояновський, кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Т. Анцупова, О. Делінський, Н. Дрьоміна-Волок.

У дослідженнях доцент Т. Короткий провів структурно-системний аналіз міжнародно-правової системи; вперше в Україні виявлені та проаналізовані властиві міжнародно-правовій системі в цілому на сучасному етапі її розвитку:

гуманізація, демократизація, екологізація і закріплення принципу панування (верховенства) права та розкритий комплексний аналіз цих явищ; досліджено питання закріплення в міжнародному праві принципів та норм, які містять ліберально-демократичні цінності; розвиток міжнародно-правових механізмів, які забезпечують становлення, підтримання та розвиток демократичних інститутів у державах і які перешкоджають виникненню та існуванню недемократичних режимів; демократизація процедур міжнародної правотворчості та правореалізації; запропонована концепція «*Jus inter civilisatione*» (Співвідношення понять «правова система» та «система права» щодо міжнародного права // Актуальні проблеми держави і права. — 2007. — Вип. 36; Гуманизация международного права // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — 2008. — Т. 7; Принцип панування права серед принципів сучасного міжнародного правопорядку // Актуальні проблеми політики. — 2008. — Вип. 35; От «*Jus inter gentes*» к «*Jus inter civilisatione*» // Альманах международного права. — 2010; Демократизация международного права // Наукові праці Національного університету «Одеська національна академія». — 2010. — Т. 9).

Доцент Т. Анцупова досліджує генезис та розвиток (складена періодизація) міжнародного публічного процесуального права. Т. Анцупова пропонує історію розвитку міжнародного публічного процесуального права умовно розділити на чотири основні періоди: 1. Епоха зародження міжнародного публічного процесуального права (від IV ст. до н. е. до XIII ст. н. е.). 2. Від XIII ст. до 1899 р., коли була створена Постійна палата Третейського суду. 3. Від 1899 р. до утворення Ліги Націй та Постійної палати міжнародного правосуддя (1922 р.). 4. Новітня історія формування міжнародного процесуального права включає два етапи: від утворення Ліги Націй та Постійної палати міжнародного правосуддя (1922 р.) до утворення ООН та Міжнародного суду ООН (1945 р.); від утворення ООН до наших днів (у цей період створення міжнародних міжурядових організацій універсального та регіонального рівня на основі єдиних для всього світового співтовариства принципів міжнародного публічного права дозволили сформуватись таким інститутам міжнародного публічного процесуального права, як: міжнародна правотворчість, міжнародний моніторинговий процес, процесуальні аспекти діяльності міжнародних організацій (порядок прийняття та виключення із складу організацій, правила процедури статутних органів міжнародних організацій та ін.). Для цього періоду характерною рисою є відокремлення системи норм міжнародного публічного процесуального права в окрему галузь права (Періодизація історії міжнародного процесуального права // Наукові праці Нац. ун-ту «Одеська юридична академія». — 2010. — Т. 9).

Доцент О. Делінський досліджує концептуальні підходи до визначення та розуміння міжнародної правосуб'єктності, основні тенденції її розвитку. Виявлено, що відповідно до сучасного трактування предмета міжнародно-правового регулювання, більше близьким до дійсності уявляється визначення суб'єкта міжнародного права як учасника міжнародних відносин, який має права та обов'язки, безпосередньо надані або покладені на нього міжнародно-правовими нормами. При цьому традиційний поділ суб'єктів на первинні й похідні необхідно доповнити їх розмежуванням на суб'єкти, наділені нормотворчою функцією,

і суб'єкти, які її не мають (Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій // Актуальні проблеми держави і права. — 2006. — Вип. 25; Проблеми правосуб'єктності індивіда в міжнародному праві // Актуальні проблеми держави і права. — 2007. — Вип. 34; Міжнародна правосуб'єктність : концептуальні підходи до визначення та розуміння // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 62).

Питання становлення міжнародного права та міжнародного правопорядку у глобальному суспільстві досліджує доцент Ю. Чайковський, який у 2009 р. захистив дисертацію на здобуття ступеня кандидата юридичних наук «Становлення міжнародного права: філософсько-правове дослідження». Серед власного доробку можна виділити те, що розгляд становлення міжнародного права у філософсько-антропологічному вимірі привів до висновку про генезис ідеї міжнародного права у філософії стоїків; доведено, що стійкою загальною тенденцією розвитку міжнародного права є його гуманізація; запропоновано «еталоном» відповідності міжнародного права ідеям природного права вважати ідею природних прав людини як найуніверсальнішої категорії, що об'єднує всі без винятку правові системи сучасності. Міжнародний правопорядок у глобальному суспільстві значно відрізняється від того, що існував у період дії «сучасного міжнародного права», міжнародного права Статуту ООН, у зв'язку із чим пропонується виокремлювати новий період розвитку міжнародного права, починаючи з 2001 р. (Філософські засади становлення міжнародного права : монографія. — О., 2010; Філософсько-правовий погляд на еволюцію феномена суверенітету як внутрішнього моменту становлення міжнародного права // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. — Вип. 46; Международное право как фактор перехода человечества от биосферы к ноосфере // Актуальні проблеми політики. — 2008. — Вип. 33; Гуманітарний вимір післявоєнного міжнародного права // Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу. — 2010; Еволюція сутності міжнародного права // Альманах міжнародного права. — 2010. — Вип. 2).

Доцент Н. Дрьоміна-Волок досліджує феномен «імперативізації» міжнародного права, становлення і розвиток норм *jus cogens*. На її думку, характерною рисою сучасного міжнародного правопорядку є збільшення ролі норм *jus cogens* у механізмі міжнародно-правового регулювання, що вказує на «імперативізацію» міжнародного права. Йдеться не про тотальну «імперативізацію», а про тенденцію підвищення юридичних гарантій дотримання державами певних норм міжнародного права, які забороняють поведінку, визнану міжнародною спільнотою як найбільш загрозливу для світового правопорядку. Тенденцію до імперативізації сфери протидії злочинності та кримінального переслідування переконливо демонструють, з одного боку, юрисдикційні складові цього процесу — встановлення й особливості здійснення міжнародної кримінальної юрисдикції поряд з розширенням сфери охоплення універсальної юрисдикції держав, з іншого — матеріально-правові (імперативізація кримінально-правової заборони — розвиток концепції злочинів *jus cogens* і розширення кола діянь, заборона яких має імперативний характер) («Імперативізація» міжнародного права // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 50; Дрьоміна-Волок Н. В. Нор-

ми *jus cogens* — сучасне *jus gentium intra se* // Юридична наука. — 2011. — № 1(1); Міжнародна кримінальна юрисдикція і злочини *jus cogens* у контексті імперативізації міжнародного права // Право України. — 2011. — № 9).

Проблематикою досліджень доцента О. Трояновського стали питання джерел міжнародного права. Констатуючи зростання в сучасних умовах значущості проблем джерел міжнародного права, він підкреслює необхідність відродження доктрини джерелознавства міжнародного права, що, на думку дослідника, диктується зокрема тим, що бурхливий розвиток багатьох галузей міжнародного права призвів до ситуації, коли якість джерел міжнародного права присвоюється формами, які такими не є. Серед проблем, що досліджуються доцентом О. Трояновським, — питання співвідношення міжнародного договору та міжнародного звичаю, місце міжнародних договорів у правовій системі України, проблема недійсності міжнародних договорів, укладених з перевищенням повноважень при їх укладенні, правовий режим односторонніх актів держав. Трояновський О. підкреслює, що одна з найскладніших проблем співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права — проблема дійсності міжнародного договору, укладеного в порушення положень внутрішнього права держави, — залишається не вирішеною і сьогодні та набуває подальшої складності у зв'язку з розширенням кола органів, які уповноважені діяти від імені держави та зв'язувати її міжнародними зобов'язаннями. На думку дослідника, порушення державними органами норм внутрішнього права у процесі укладення договору може призвести до суттєвого спотворення волі держави, що втілюється в договорі, і відповідно до його недійсності. (Современные взгляды на систему источников международного права // Марку Ефимовичу Черкесу — 80 : статьи учеников и коллег. — О., 2010; Международный обычай в XXI веке : старые и новые проблемы // Актуальные проблемы держави та права. Вип. 62. — О., 2011).

У галузі *міжнародно-правового захисту прав людини* провадять дослідження професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, доктор юридичних наук Н. Зелінська, доценти кафедри, кандидат юридичних наук О. Трояновський, Н. Севостьянова, асистент П. Войтович, доценти кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства, кандидати юридичних наук Т. Анцупова, Н. Дрьоміна-Волок.

Професор Н. Зелінська досліджує міжнародно-правові стандарти прав людини у сфері кримінальної юстиції, акцентуючи увагу на створену Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, правозахисну систему, реалізацію права обвинувачуваного на захист у міжнародному і транснаціональному кримінальному праві. Важливе місце в дослідженнях Н. Зелінської займають проблеми функціонування міжнародно-правового механізму захисту прав і законних інтересів осіб, обвинувачуваних у здійсненні політичних злочинів.

Розглядається проблема співвідношення понять «політичні злочини» і «політичні репресії». Особливий акцент зроблений на тому, що солідарність у протидії злочинності не повинна переростати у сприяння політичним репресіям. (Права людини як об'єкт порівняльного правознавства // Україна : становлення незалежності. — О., 1993. — (У співавторстві); Международно-правовые стандарты прав человека в сфере уголовной юстиции : понятие и виды // Юридический

вестник. — 1998. — № 4; Права человека в сфере уголовного правосудия : международно-правовые аспекты // Юридический вестник. — 1999. — № 1; Международно-правовые обязательства Украины по договорам о выдаче осужденных лиц и предполагаемых преступников в контексте защиты прав человека // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — О. : Астропрінт, 1999. — Вип. 6, Ч. 1; Право на захист в екстрадиційному процесі // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2000. — № 3; Международное уголовное правосудие и проблемы прав человека // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. — О. : Юрид. літ., 2002. — Вип. 13–14; Политические репрессии и политические преступления: историко-правовое эссе // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — О. : Юрид. літ., 2009. — Т. 8).

Доцент Т. Анцупова виявила колізії в законодавстві України щодо виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Запропоновані визначення термінів «практика Європейського суду з прав людини», «рішення Європейського суду з прав людини», «постанова Європейського суду з прав людини» (Контрольный механизм к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод : проблемы совершенствования // Європейські студії і право. — 2010. — № 1; Колізії у законодавстві України щодо виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини // Європейські студії і право. — 2010. — № 2).

Доцент Н. Дрьоміна-Волок зосередила свої наукові пошуки на формуванні концепції міжнародного антидискримінаційного права. Міжнародне антидискримінаційне право в найзагальнішому вигляді розглядається як концептуально цілісний міжнародно-правовий нормативний комплекс, що регламентує міжнародне співробітництво в протидії дискримінації і забезпеченні справедливої рівності осіб та соціальних груп. Особлива увага приділяється міжнародно-правовим аспектам протидії расовій дискримінації. Вивчається еволюція уявлень про рівність і справедливість, природно-правові витоки заборони расової дискримінації як норми *jus cogens*, аналізуються різні форми етнічних стереотипів, які отримали визначення як «прото-расизм», і сучасні форми расової дискримінації, її міжнародно-правова дефініція. Розглядається дистрибутивна парадигма міжнародного антидискримінаційного права. Досліджується практика Європейського Суду з прав людини, яка свідчить про наявність тенденції трансформації механізмів доказування порушення заборони дискримінації. Особливу увагу приділено переміщенню тягара доказування та формуванню «презупції дискримінації», яка полягає в тому, що в певних випадках за наявності доказів *prima facie*, які обґрунтовують висунуті звинувачення, тягар доказування відсутності дискримінації може бути перенесений на державу-відповідача, що суттєво підвищує ефективність захисту прав людини. (Международно-правовая концепция антидискриминационного права // Актуальні проблеми держави та права. — 1999. — Вип. 7; Становлення концепції міжнародного антидискримінаційного права // Актуальні проблеми політики. — 2010. — № 39; К вопросу об историософии международного антидискриминационного права : равенство, справедливость и прото-расизм в философии Древней Греции // Актуальні проблеми держави та права. — 2011. — Вип. 60).

Юрисдикційні питання захисту прав людини та притягнення винних в їх порушенні до відповідальності знаходяться у полі зору доцента О. Трояновського (Міжнародна кримінальна юрисдикція в механізмі захисту прав людини // Актуальні проблеми держави та права. — Вип. 61. — 2011; Універсальна юрисдикція в механізмі захисту прав людини // Міжнародні наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького. — К., 2011).

Доцент Н. Севостьянова досліджує особливості реалізації права на індивідуальне звернення до Європейського суду з прав людини. У 2011 р. Н. Севостьянова захистила дисертацію на здобуття ступеня кандидата юридичних наук на тему «Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя». Дослідниця розробила та запровадила в науковий обіг поняття міжнародно-правового механізму доступу до ЄСПЛ як тріади об'єднаних між собою структурно-функціональними зв'язками компонентів, відповідність яким є передумовою реалізації права на звернення до ЄСПЛ: юрисдикції Суду, субсидіарної природи Суду та умов прийнятності індивідуальних заяв; доведено існування тенденції посилення конституціоналізації ЄСПЛ під впливом практики пріоритизації індивідуальних заяв (10 помилок при зверненні до Європейського суду з прав людини // Юстиніан. — 2010. — № 9 (87); Виконання рішень Європейського Суду з прав людини як форма імплементаційних процесів // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — Вип. 52).

Асистент П. Войтович досліджує питання захисту інформаційних прав людини в міжнародному праві. Розроблена концепція глобального інформаційного простору як універсальної цінності та міжнародно-правові механізми його захисту. Досліджена система міжнародно-правових засобів захисту інформаційних прав людини. Зроблено висновок, що обмеження прав людини на інформацію в глобальному інформаційному просторі може бути встановлено державами тільки в цілях, передбачених міжнародним правом та відповідно до його принципів (Міжнародні стандарти права на інформацію // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — № 61; Концепція інформаційних прав людини в доктрині сучасного міжнародного права // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — № 62).

Питання міжнародного співробітництва в боротьбі із злочинністю і забезпечення прав людини є сферою наукових досліджень завідувача кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, доцента, кандидата юридичних наук М. Пашковського, доцента кафедри міжнародного права і міжнародних відносин, кандидата юридичних наук С. Нестеренко. Доцент Ю. Чайковський досліджує питання міжнародних стандартів у сфері міграції й притулку. Аспірант кафедри О. Шапорда досліджує роль Міжнародного суду ООН у забезпеченні прав і свобод людини.

У напрямі *міжнародного гуманітарного права* провадять дослідження співробітники кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Т. Короткий, асистенти С. Процун, М. Грушко, Д. Коваль, здобувач К. Громовенко.

У працях Т. Короткого досліджено генезу поняття і статусу учасників збройних конфліктів щодо сучасних видів конфліктів; питання відокремлення в міжнародному гуманітарному праві категорії незаконних комбатантів; обґрунтовано необхідність закріплення їх особливого статусу (К вопросу о правомерности при-

менення терміна «незаконний комбатант» // Альманах міжнародного права. — 2009; Генезис понятия и статуса участников вооруженных конфликтов // Российский ежегодник международного права. — 2009 — 2010. — Спец. вып.).

Асистент С. Процун вивчає питання правового статусу осіб, які затримані США під час збройних конфліктів 2001 — 2010 рр. Здобувач зробив історико-правовий аналіз еволюції правового статусу осіб, що беруть участь у збройному конфлікті, дослідив особливості збройного конфлікту за участі недержавного актора та охарактеризував правовий статус осіб, затриманих під час такого збройного конфлікту, визначив ознаки збройних сил та поняття комбатанта. Проаналізовано правові підстави створення та діяльності військових комісій у США, подано правову характеристику функціонування тюрми на базі ВМС США в Гуантанамо Бей (Правовые аспекты деятельности администрации президента США по ликвидации тюрьмы в Гуантанамо Бей // Альманах международного права. — 2009. — Вып. 1; Міжнародно-правовий статус осіб, затриманих в Гуантанамо Бей в світлі поняття «незаконний комбатант» // Митна справа. — 2010. — № 5 (71). — Ч. 2).

Асистент М. Грушко досліджує питання правового режиму військовополонених. Сформульовано власне визначення поняття інституту воєнного полону та виявлені етапи його розвитку. Зроблено висновок, що генеза інституту воєнного полону свідчить про розширення поняття «військовополонених» в умовах виникнення нових видів збройних конфліктів. Виявлено особливості міжнародно-правового режиму жінок-військовополонених та дітей-учасників військових дій (Захист прав жінок-військовополонених в умовах збройного конфлікту // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 3; Співвідношення міжнародно-правових механізмів захисту дітей як учасників бойових дій в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному гуманітарному праві // Актуальні проблеми держави та права. — 2011. — Вип. 62).

Асистент Д. Коваль досліджує питання захисту культурних цінностей у період збройних конфліктів. Аспірант дослідив історичні аспекти становлення і розвитку міжнародно-правового захисту культурних цінностей, зроблені висновки щодо основних етапів і факторів, які вплинули на формування цього інституту міжнародного гуманітарного права (Розвиток міжнародно-правового захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту до 1815 року // Марку Ефимовичу Черкесу — 80 : статті учеников и коллег. — О., 2010).

К. Громовенко досліджує питання міжнародно-правового регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній. На думку здобувача, необхідне прийняття міжнародного договору, яким було б врегульовано питання діяльності й відповідальності службовців приватних військових та охоронних компаній, діючих у період збройного конфлікту чи в постконфліктний період на території іноземних держав.

У Національному університеті «Одеська юридична академія» під керівництвом доктора юридичних наук, професора Наталії Анатоліївни Зелінської склалася школа *міжнародного кримінального права*.

Професор Н. Зелінська захистила у 2007 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину».

У дослідженнях Н. Зелінської дістала розвитку концепція міжнародного кримінального права і міжнародної кримінології. Виокремлюються підгалузі міжнародного кримінального права: міжнародне кримінальне право *stricto sensu* і транснаціональне кримінальне право. Створена цілісна міжнародно-правова концепція міжнародних злочинів у контексті міжнародної протидії злочинності. В інтерпретації Н. Зелінської поняття міжнародних злочинів у широкому розумінні базується на визнанні необхідності кримінально-правового захисту основних загальнолюдських цінностей і охоплює всі злочини, що підлягають солідарному кримінальному переслідуванню держав або світового співтовариства в цілому. В основі запропонованої теорії лежить підхід, відповідно до якого сутність сучасного поняття міжнародного злочину полягає в його відносній автономності від критеріїв злочинного і караного, що містяться в національному праві. Ця автономність може бути виражена в невизнанні злочинного характеру діянь, криміналізованих національним правом, з одного боку, і міжнародно-правовій криміналізації діянь, не визнаних злочинними національним правом, — з іншого. Здійснено класифікацію міжнародних злочинів, в основу якої покладено два формальні параметри: характер юрисдикції, під яку підпадає правопорушення, і джерело його криміналізації.

У працях Н. Зелінської вперше в Україні сформульовано концепцію транснаціонального кримінального права і розглянуто його матеріально-правові, процедурно-організаційні та превентивні аспекти; обґрунтовано поняття «транснаціональна криміналізація»; визначено поняття «транснаціональний злочин» як діяння, що визнане злочинним не менш як у двох державах, під юрисдикцію яких воно підпадає. Систематизовані міжнародно-правові стандарти криміналізації транснаціональних злочинів. Дістало подальшого розвитку дослідження поняття міжнародного злочину як підстави міжнародно-правової відповідальності індивіда і доведено існування його модифікацій: 1) «нюрнберзької», сконструйованої нюрнберзьким і токійським прецедентами; 2) «постнюрнберзької», що сформувалася в постнюрнберзький період під впливом національної судової практики і розвитку міжнародного права; 3) «гаазької», формування якої пов'язано зі створенням і діяльністю міжнародних трибуналів у Гаазі й Аруші; 4) «римської», закладеної в Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

Знайшла переконливий розвиток концепція політичного злочину як категорії міжнародного права і політичної кримінології. Досліджуються політико-кримінологічні аспекти тероризму і його міжнародно-правові характеристики. Розглядається проблема співвідношення понять «політичні злочини» і «політичні репресії». Суттєве місце в дослідженнях Н. Зелінської посідають питання міжнародно-правового захисту прав людини у сфері кримінальної юстиції. Особливий акцент зроблений на тому, що солідарність у протидії злочинності не повинна переростати у сприяння політичним репресіям. Сучасна концепція міжнародного кримінального права покликана забезпечити, з одного боку, потреби в міжнародній кооперації держав у кримінальному переслідуванні осіб, які скоїли тяжкі злочини, і з другого — надати захист особам, які піддаються політичним переслідуванням. Досліджується процес «європеїзації» кримінального права, посилення впливу Європейського Союзу на розвиток кримінального права держав-членів.

Н. Зелінська — автор понад ста двадцяти наукових праць. Основні праці: Политические преступления в системе международной преступности : монография. — О., 2003; Международные преступления и международная преступность : монография. — О., 2006; Проблемы вхождения Украины в европейское правовое пространство : монография. — О., 1999 (раздел «Европейская конвенция о выдаче правонарушителей и национальное законодательство Украины в контексте защиты прав человека»); Социально-правовые аспекты терроризма : монография. — О., 2003 (раздел «Международно-правовое определение терроризма»); Тероризм і проблеми екстрадиції // Право України. — 2000. — № 8; Транснаціональне преступление и транснациональное право // Актуальні проблеми політики. — 2002. — Вип. 15; Международное преступление как основание международной уголовной ответственности индивидов // Український часопис міжнародного права. — 2003. — № 4; Транснаціональний злочин і транснаціональне кримінальне право // Актуальні проблеми політики. — 2007. — Вип. 30; Международное уголовное право в условиях глобализации преступности // Альманах международного права. — О., 2009; Політична злочинність і політична кримінологія : концептуальні підходи // Право України. — 2009. — № 7; Правовий спадок Нюрнберга : до 65-річчя з дня оголошення вироку Міжнародного воєнного трибуналу // Право України. — 2011. — № 10.

Завідувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин кандидат юридичних наук, доцент М. Пашковський розробляє питання формування доктрини міжнародного кримінально-процесуального права. Вчений виявив тенденції щодо генезису міжнародного кримінального права: а) ускладнення предмета правового регулювання міжнародного кримінального права та структуралізацію останнього, б) інституалізації міжнародного кримінального права через створення спеціалізованих міжнародних організацій та міжнародних кримінальних судових установ. Микола Пашковський обґрунтовує виокремлення норм міжнародного кримінально-процесуального права, до яких відносять частину міжнародно-правових норм, що регламентують юрисдикційну діяльність органів міжнародної кримінальної юстиції, та робить висновок про їх системну єдність і існування структурних зв'язків як між собою, так і з іншими нормами міжнародного кримінального права (Проблемні питання імплементації окремих міжнародних стандартів, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, у кримінально-процесуальне право // Правове життя сучасної України. — 2011. — Т. 1; Международное уголовно-процессуальное право в системе международного права : міжнародні читання, присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського. — О., 2011). Особливості провадження в міжнародних кримінальних судах є предметом кандидатських досліджень аспірантів О. Головка, А. Зюкіної, О. Луценко.

У 2005 р. Н. Дрьоміна-Волок під керівництвом професора М. Черкеса захистила дисертацію на тему «Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Дисертація присвячена дослідженню генезису, доктринальних підстав, юридичної природи, змісту й умов здійснення юрисдикції міжнародних кримінальних судів і трибуналів, виявленню основних тенденцій і оптимального механізму її розвитку. Розглядається

юрисдикція Нюрнберзького і Токійського трибуналів, міжнародних трибуналів по колишній Югославії і по Руанді, Спеціального суду по Сьєрра-Леоне, постійного Міжнародного кримінального суду. Сформульовано поняття юрисдикційного режиму і його принципи, серед яких виділені вимоги легітимності, цілісності і єдності. Продовжуючи свої дослідження у сфері міжнародного кримінального права, Н. Дрьоміна-Волок розглядає проблеми ідентифікації поняття «юрисдикція» держави як категорії міжнародного права; обґрунтовує позицію, згідно з якою в міжнародно-правовому контексті встановлення і здійснення державою своєї кримінальної юрисдикції становить не тільки правомочність (*legal power*), а й міжнародно-правове зобов'язання держави, що випливає з міжнародного договору або міжнародно-правового звичаю. Особлива увага приділяється універсальній кримінальній юрисдикції держав, а також концепції злочинів ненависті («*hate crimes*») (Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : монографія. — О., 2006; Дрьоміна Н. В. Международный уголовный суд : проблемы юрисдикции // Український часопис міжнародного права. — К., 2003. — № 4; Dryomina-Voloc N. The Criminal Law Mechanism of Hate Crime Response and Counteraction // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — № 55; Міжнародна кримінальна юрисдикція відносно дискримінаційного насилля як злочину *jus cogens* // Актуальні проблеми держави та права. — 2011. — Вип. 60).

Міжнародно-правовий механізм захисту прав і свобод осіб при здійсненні екстрадиції є основним напрямом дослідження кандидата юридичних наук С. Нестеренко, яка захистила в 2007 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції» за спеціальністю 12.00.11 — міжнародне право. Вчена дала характеристику міжнародної правозахисної системи інституту екстрадиції, що складається з двох відносно самостійних компонентів: 1) норм міжнародного права, спрямованих на забезпечення обґрунтованості й гуманності ухвалення рішення про екстрадицію в запитуваній державі (тобто комплексу міжнародно-правових норм, що встановлюють підстави для відмовлення у видачі в разі, якщо вона може призвести до порушення прав людини); 2) норм міжнародного права, спрямованих на забезпечення дотримання міжнародно-правових стандартів прав людини в процедурі екстрадиції (тобто комплексу міжнародно-правових норм, що встановлюють належну правову процедуру в екстрадиційному процесі) (Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції : монографія. — О., 2011; Судовий розгляд справ *in absentia* та захист прав особи в механізмі екстрадиції // Юридична Україна. — 2009. — № 10).

Характеристика окремих елементів складу міжнародних злочинів (злочинів, що входять до юрисдикції міжнародних кримінальних судів) є предметом наукових досліджень аспірантів М. Попова, О. Волчкової.

У напрямі *права міжнародних організацій* працює доцент Т. Анцупова.

Докторант кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Т. Анцупова у 2003 р. захистила кандидатську дисертацію за темою «Міжнародно-правове співробітництво Причорноморських держав».

Тетяна Анцупова здійснила міжнародно-правову характеристику та виявила специфіку міжнародного співробітництва держав у Чорноморському регіоні.

У контексті дослідження основних організаційно-правових форм співробітництва в Чорноморському регіоні вчена склала класифікацію основних форм, напрямів і рівнів міжнародно-правового співробітництва держав у сучасному світі. Визначено поняття «міжнародно-правове співробітництво Причорноморських держав». У рамках роботи над докторською дисертацією Т. Анцупова досліджує систему процесуального права Ради Європи (Міжнародно-правове співробітництво Причорноморських держав : сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. — О., 2005. — (У співавторстві); Механізм правотворчества в рамках формування правопорядка Совета Европы // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. — Вип. 49; Новый этап в истории развития процессуального права Совета Европы // Наукові праці ОНЮА. — 2009. — Т. 8; Колізії у законодавстві України щодо виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини // Європейські студії і право. — 2010. — № 2; Структурні недоліки у правовій системі України у контексті практики Європейського суду з прав людини // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 62).

Проблемні питання *міжнародного морського права* досліджує професор Н. Зелінська та доцент Т. Короткий.

Професор Н. Зелінська досліджує міжнародно-правовий механізм протидії транснаціональній морській злочинності. На думку вченої, піратство традиційно розглядається як класичний міжнародний злочин *jure gentium*, на який поширюється універсальна юрисдикція згідно з міжнародно-правовим звичаєм. Для того щоб універсальна юрисдикція поширювалася на всі акти захоплення морських суден у відкритому морі, у тому числі такі, що мають політичну мотивацію чи політичний контекст, потрібен певний, досить високий рівень єдності світової спільноти в засудженні таких актів та готовності до їх переслідування. У сучасних умовах цей рівень не є недосяжним. Еволюція юридичної концепції піратства *jure gentium* не завершена: її поширення, відповідно до сучасних реалій, на політично мотивовані акції розширює можливості міжнародного співробітництва в боротьбі з озброєним захопленням морських суден, унаслідок чого є бажаним і історично обґрунтованим. На думку Н. Зелінської, доцільним видається невідкладне прийняття міжнародної конвенції, яка поєднувала б у собі концепцію піратства як основи універсальної юрисдикції, що міститься в міжнародно-правовому звичаї і певною мірою відображена в Конвенції про відкрите море 1958 р. і Конвенції ООН з морського права 1982 р., з потенціалом міжнародно-правових угод з боротьби із злочинністю. У такій конвенції має бути сформульовано поняття піратства і озброєного розбою щодо морських суден як міжнародно-правового стандарту їх криміналізації, вирішені юрисдикційні питання, у тому числі включено зобов'язання універсальної юрисдикції, встановлений порядок взаємодії держав у забезпеченні притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів, припиненні й запобіганні злочинному насильству на морі (Морское пиратство как конвенционное преступление // Актуальні проблеми держави та права. — 2011. — Вип. 59; Пиратство в системе международной преступности : ретроспективный анализ // Міжнародна кримінологія — проблемне поле міждисциплінарних досліджень. — 2011. — Вип. 2).

Доцент Т. Короткий досліджує питання правового статусу та режиму морських просторів, забезпечення безпеки мореплавства та охорони морського середовища. Вченим аналізуються деякі аспекти делімітації континентального шельфу в Чорному морі; правового статусу і режиму Азовського моря та проблеми його розмежування; кримінологічні аспекти піратства в районі Сомалі та міжнародно-правові засоби боротьби з ним; міжнародно-правові інструменти забезпечення безпеки мореплавства (Про делімітацію континентального шельфу між Україною та Румунією // Право України. — 1998. — № 9. — (У співавторстві); Международно-правовые аспекты безопасности мореплавания : монография. — О., 2001. — (У співавторстві); Глава 12. Правовой статус Азовского моря и проблемы нормативно-правового обеспечения сотрудничества Украины и Российской Федерации в сфере охраны и использования ресурсов Азовского моря // Экономико-экологические проблемы Азовского моря : монография. — О., 2009; (Кримінологічний аналіз сучасного піратства // Библиотека криминалиста : научный журнал. — 2011. — № 1).

Проблематику *міжнародного економічного права* на кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин вивчають доцент Н. Якубовська та аспіранти Д. Чибісов, О. Ніколенко.

Докторант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук Н. Якубовська захистила у 2006 р. дисертацію на здобуття ступеня кандидата юридичних наук на тему «Правове регулювання діяльності багатонаціональних компаній». На данному етапі основний напрям досліджень доцента Н. Якубовської — міжнародне співробітництво в регулюванні глобальних дисбалансів у світовій економіці. Вчена здійснює комплексне дослідження системи міжнародно-правового співробітництва в умовах наростання глобальних економічних дисбалансів, а саме намагається визначити причини глобальних економічних дисбалансів з точки зору права, вивчила проблеми і прогалини в механізмі міжнародно-правового регулювання фінансової сфери взаємодії держав, що стали причиною глобальних економічних дисбалансів, недоліки та новели в міжнародних договорах, функціонуючих у міжнародній економічній системі на сучасному етапі (Взаємодія економічних та політичних суб'єктів в рамках міжнародного правового порядку : історичний погляд // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — Вип. 53; Негосударственные акторы как участники международного правотворческого процесса // Альманах международного права. — 2010. — Вип. 1; Международное сотрудничество в регулировании глобальных дисбалансов : неудачный опыт Бреттон-Вудских учреждений // Актуальные проблемы держави і права. — 2011. — Вип. 62).

Аспірант Д. Чибісов розробляє проблематику механізму охорони прав інтелектуальної власності відповідно до положень Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.

У напрямі *права міжнародної безпеки та права мирного вирішення міжнародних спорів* здійснюють дослідження доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства О. Делінський і доценти кафедри міжнародного права та міжнародних відносин О. Трояновський, О. Гладенко.

Олександр Делінський захистив у 2003 р. дисертацію на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за темою «Європейська система безпеки: міжнарод-

но-правові аспекти становлення і розвитку». Доцент О. Делінський дослідив актуальні проблеми, які виникають у міжнародних правовідносинах у процесі становлення і розвитку європейської системи безпеки та правотворчої і правознавчої діяльності держав як основних суб'єктів міжнародного публічного права, що здійснюється ними в рамках світового співтовариства і міжнародних організацій, у сфері побудови європейської системи безпеки. Досліджені процеси формування і розвитку міжнародно-правових механізмів забезпечення міжнародної безпеки та участь України у сфері побудови сучасної системи європейської безпеки (Система международной безопасности и международное право // Юридический вестник. — 2001. — № 2; Проблеми безпеки української держави в сучасному конституціоналізмі // Сучасний конституціоналізм та конституційна юстиція. — О., 2001; Концептуальні аспекти становлення сучасної системи міжнародної безпеки // Актуальні проблеми держави та права. — 2001. — Вип. 11; Взаимоотношения НАТО и ЕС в сфере безопасности, в условиях обострения невоенных угроз // Международное право после 11 сентября 2001 года. — О., 2004; Міжнародно-правові аспекти становлення та розвитку Європейської системи безпеки на порозі ХХІ століття : монографія. — О., 2004).

Доцентом О. Трояновським досліджується право мирного вирішення міжнародних спорів (Трояновський О. В. Поняття і види міжнародних спорів та засоби їх вирішення // Людина і закон: публічно-правовий вимір : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «VII Прибузькі юридичні читання», 2011).

Міжнародне право навколишнього середовища є сферою наукових інтересів докторанта кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Т. Короткого, який досліджує загальні питання екологізації міжнародного права та міжнародного екологічного правопорядку та спеціальні питання охорони морського середовища.

У дослідженнях Т. Короткого вперше в Україні обґрунтовано об'єктивний характер екологізації міжнародно-правової системи та міжнародного права; обґрунтовано, що вирішення певних глобальних проблем (екологічної і, зокрема, проблеми захисту Світового океану як частини цілого) необхідно розглядати крізь призму особливостей глобального управління (регулювання співробітництва) в частині забезпечення ефективного правопорядку у Світовому океані як складової міжнародного правопорядку в цілому; дістало подальшого розвитку поняття «охорона морського середовища», яке в широкому сенсі можна визначити як сукупність заходів правового, організаційного та контрольного характеру на національному й міжнародному рівнях, спрямованих на запобігання і скорочення забруднення морського середовища, ліквідацію його наслідків, включаючи заходи для відшкодування шкоди, що спричинило забруднення; дістала подальшого розвитку наукова позиція щодо існування міжнародного права охорони морського середовища як комплексної підгалузі, що склалася на межі трьох галузей — міжнародного права навколишнього середовища, міжнародного морського права і, з певними застереженнями, міжнародного приватного морського права; обґрунтовано міжнародно-правову природу норм, які містяться в резолюціях, прийнятих за дорученням чи прямою вказівкою, що містяться в міжнародних конвенціях; удосконалено класифікацію резолюцій Міжна-

родної морської організації (ІМО) на основі критерію наявності обов'язкової сили: які містять норми, що мають обов'язкову силу; які містять норми, що мають рекомендаційну силу; які містять рекомендаційні й обов'язкові норми; досліджується механізм імплементації міжнародно-правових норм з охорони морського середовища та сформульовані пропозиції щодо його вдосконалення (Международно-правовая охрана морской среды от загрязнения с судов : монография. — О., 2002; Глава V. Комплексный анализ международно-правового механизма охраны морской среды от загрязнения с судов; Глава VI. Проблемы возмещения ущерба при загрязнении морской среды с судов // Экономико-экологическая безопасность морехозяйственной деятельности : монография. — О., 2008; Глава XXVI. Нормативно-правовое обеспечение сотрудничества Украины и Российской Федерации в сфере охраны и использования ресурсов Азовского моря // Интегрированное управление ресурсами и безопасностью в бассейне Азовского моря : монография. — О., 2010; Догматично-правовий аналіз змісту поняття «охорона» та «захист» морського середовища в теорії і практиці // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 62; Природа норм рекомендацій міжнародних міжурядових організацій (на прикладі рекомендацій ІМО у сфері охорони морського середовища) // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 61).

Право Європейського Союзу є об'єктом дослідження професора О. Вишнякова та доцентів Т. Анцупової, О. Делінського, О. Гладенка.

Завідувач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства О. Вишняков досліджує економіко-правові аспекти розвитку інтеграційних об'єднань і в 2008 р. ним було захищено докторську дисертацію на тему: «Апроксимація правового забезпечення цивільних майнових відносин в Україні до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу».

Олександр Вишняков є розробником одного з перших досліджень теоретичної проблеми функціонування української держави у спільному з іншими державами правовому просторі. У його дослідженнях визначено, що цей простір є масштабом для інтеграційних процесів, а рівень правової зовнішньої інтегрованості є суттєвою ознакою при оцінці економічного правопорядку в сучасній правовій державі. Особливість процесу «інтернаціоналізації» та «універсалізації» українського права визначається тим, що з набуттям державної незалежності він поєднується з особливим вектором самоідентифікації держави, «націоналізації» та реставрації українського права, а процес «європеїзації» права України є «піонерним», тобто не завжди відповідає реальним відносинам, зокрема економічним, — останні штучно «підтягуються» до європейських та світових правових зразків. Визначено, що метою євроінтеграційних економічних процесів є забезпечення недискримінації нерезидентських осіб в українському правовому полі, що, у свою чергу, є запорукою недискримінації українських суб'єктів у правовому полі ЄС, а у остаточному підсумку — позитивного економічного ефекту внаслідок прискорення обігу, а згодом — й вільного руху товарів, послуг, об'єктів інтелектуальної власності, капіталів та працівників у спільному правовому полі ЄС—Україна. При цьому висловлено гіпотезу, що виділення на практиці пріоритетних правових галузей є проявом тенденції прискорення процесу втілення економічного лібералізму як

складової української національної ідеї, а штучний характер прискорення — віддзеркаленням маргінального характеру теперішньої моделі української економіки. Висунуто концепцію «космополітичних» галузей права України, які розглядаються як більш відкриті до глобальної та регіональної гармонізації та уніфікації, та відповідну концепцію віддиференціації «інтегративних» правових галузей в системі права України, а на цій основі — положення про вибірковий, нефронтальний характер інтеграції України щодо наднаціонального правопорядку ЄС. Як інтегративні галузі законодавства України запропоновано цивільне та підприємницьке законодавства, що регулюють безпосередньо або опосередковано майнові відносини товарного характеру та мають достатні інтегративні властивості, є найбільш «космополітичними»; при цьому інтегрується не вся галузь одночасно, а лише окремі частини, підгалузі, блоки та окремі норми, що відповідає модусу поступового та фрагментарного характеру інтеграції національних законодавств у рамках ЄС. Висунуто тезу, що в умовах інтеграції до внутрішнього ринку ЄС наднаціональні акти законодавства ЄС, включаючи акти Суду ЄС, мають незалежно від членства України в ЄС використовуватися в Україні як джерело права в контексті процесу апроксимації до права ЄС. Визначено також гармонізовані правові режими співпраці суб'єктів підприємництва в рамках «євро регіонів», учасником яких є Україна. Встановлено відмінність конвергенції законодавства від адаптації та «вирівнювання» — останні передбачають одностороннє добровільне пристосування законодавства країни до зарубіжного законодавства, тоді як конвергенція є переходом законодавства від первинного, підготовчого етапу до більш високого ступеня — до етапів власне правової інтеграції — гармонізації та уніфікації, від добровільного одностороннього «наближення» національного законодавства щодо транснаціонального «зразка» до етапу взаємного «зближення» законодавств різних країн через спільний «зразок» за узгодженою процедурою та за допомогою наднаціональних владних структур.

Дослідник обґрунтовує тезу про те, що зовнішньоекономічні відносини належать у широкому їх розумінні до міжнародного приватного права та міжнародного підприємницького права, а норми, що регулюють ці відносини, спрямовані на забезпечення чесної конкуренції між суб'єктами приватного права та захист їхніх інтересів на міжнародних товарних ринках. Сформульовано умовно-теоретичний наднаціональний взірець для вдосконалення публічно-правового забезпечення приватних майнових відносин, який формулюється як «універсальне» (або «універсально-регіональне») бізнесове право, визначено його предмет та систему. Подано загальну характеристику інтеграційного законодавства України, що забезпечує майнові відносини, як об'єкт регіонального та глобального інтеграційного праворегулювання (Правове забезпечення зовнішньоекономічної інтеграції України : монографія. — О., 2007; Європейська політика сусідства як алгоритм правової інтеграції для України // Агора. Україна — 15 років незалежності. — 2005. — Вип. 2 (Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Institute); Правові передумови та наслідки приєднання України до Світової організації торгівлі // Правові й економічні аспекти вступу України до Світової організації торгівлі. — 2006; Режим генералізованих тарифних преференцій ЄС // Право України. — 2006. — № 10; Створення зони вільної торгівлі з ЄС : питання правового забезпечення // Митна справа. — 2011. — № 1; Перспективи входжен-

ня України до внутрішнього ринку Європейського Союзу та інтеграційне правове регулювання // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 60).

Доцент Т. Анцупова розробляє проблематику змісту поняття «європейське право». Виявлені основні підходи до поняття «європейське право». Дослідник обґрунтовує, що ототожнення понять «право Європейського Союзу» і «європейське право» не є виправданим, оскільки на даному етапі їх розвитку вони співвідносяться як частина і ціле відповідно. Водночас право Європейського Союзу, а також уніфіковані норми європейського права у сфері захисту прав людини є специфічними елементами системи, що дозволяють відрізнити її від системи міжнародного регіонального права (К проблеме определения понятия «европейское право» // Актуальні проблеми держави і права. — 2005. — Вип. 24).

Доцент О. Делінський досліджує питання банківського права Європейського Союзу. На думку автора, банківське право ЄС — галузь права Союзу, яка сформувалася в процесі правотворчої діяльності держав-членів і організації наднаціонального інтеграційного об'єднання (тобто інститутів, органів і установ Союзу). Банківське право Європейського Союзу становить унікальний правовий феномен, який постійно розвивається (Unit 7 Banking law // EU Economic law. — Odessa : Yurydychna literature, 2011).

Доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук О. Гладенко працює над дослідженням питань зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу. У 2010 р. О. Гладенко захистив дисертацію на здобуття ступеня кандидата юридичних наук на тему «Міжнародно-правове співробітництво України з Європейським Союзом у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки». На думку О. Гладенка, правове регулювання наднаціональних інтеграційних процесів включає в себе систему механізмів, які мають своє походження як від самого новоствореного наднаціонального права, так і більшою мірою від національного та міжнародного правового регулювання. Цим і підтверджується та обґрунтовується специфічність процедур, суб'єктів та наслідків наднаціональної інтеграції. Доцент О. Гладенко розкрив та надав подальшого розвитку концепції різношвидкісної інтеграції щодо вступу нових членів у сформовані інтеграційні об'єднання. Практичним прикладом наукових результатів у даній площині є сучасне становище України в процесі європейської інтеграції, в якому на перше місце виходить не загальна (або тотальна), а секторальна інтеграція, яка в разі її успішності створює підстави для її поглиблення на нові сфери співробітництва (Громадянство Європейського Союзу в контексті питань безпеки // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. — 2009. — № 2; Правові основи зовнішньополітичної діяльності ЄС за Лісабонським договором : український контекст // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. — 2010. — № 1).

У напрямі *міжнародного права охорони здоров'я* провадять дослідження Т. Короткий, здобувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Н. Сажієнко, аспірант кафедри Європейського Союзу та порівняльного правознавства О. Пасечник.

Доцент Т. Короткий та здобувач Н. Сажієнко обґрунтували концепцію міжнародного права охорони здоров'я. Дослідники зауважують, що міжнародне право охорони здоров'я слід розуміти в широкому і вузькому сенсі. У широкому

сенсі міжнародне право охорони здоров'я включає окремі міжнародно-правові режими права міжнародного захисту прав людини, міжнародного екологічного права, міжнародного гуманітарного права, міжнародного торгового права, міжнародного трудового права, права інтелектуальної власності, права міжнародної безпеки, що тією чи іншою мірою пов'язані з громадською охороною здоров'я і правом на життя і здоров'я. Досліджена правова природа Рамкової конвенції Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі — ВООЗ) із боротьби проти тютюну, діяльність ВООЗ із боротьби з тютюном (Современная концепция международного здравоохранительного права // Актуальные проблемы современного международного права. — 2011; Международное сотрудничество в сфере здравоохранения в эпоху глобализации // Медичне право України : законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення). — 2011).

Наталія Сажієнко досліджує міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері охорони здоров'я. Проведено аналіз становлення і розвитку міжнародно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я, виявлено особливості міжнародно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я в епоху глобалізації (Правові форми співробітництва держав у сфері санітарно-епідеміологічного благополуччя // Актуальні проблеми політики. — 2001. — Вип. 43. — 2011; Международное здравоохранительное сотрудничество в эпоху глобализации // Альманах международного права. — 2010. — Вып. 2).

Аспірант О. Пасечник розробляє проблематику міжнародно-правового регулювання обігу фармацевтичних засобів. Аспірант проаналізував міжнародно-правове співробітництво держав у сфері обігу фармацевтичних засобів; досліджено міжнародно-правове регулювання торгівлі фармацевтичними засобами, а саме регулювання обігу фармацевтичних засобів у рамках права СОТ, стандарти Європейського Союзу та СНД у сфері обігу фармацевтичних засобів; охарактеризовано міжнародно-правове забезпечення безпечного використання лікарських засобів (Международно-правовое регулирование проведения клинических испытаний на человеке // Медичне право України : законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення). — 2011; Международно-правовая регламентация права доступа к лекарственным средствам : міжнародні читання, присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського. — О., 2011).

М. ПАШКОВСЬКИЙ

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
(Національний університет «Одеська юридична академія»)*

Т. КОРОТКИЙ

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
(Національний університет «Одеська юридична академія»)*